

NYERE TID

Norsk historisk leksikon. Næringsliv, rettsvesen, administrasjon, mynt, mål og vekt, militære forhold, byggeskikk m. m. 1500–1850. Redigert av Rolf Fladby, Stinar Imsen og Harald Winge. J. W. Cappelens forlag, Oslo, 1974. 387 s.

Det gjennom mange år planlagte norske historiske leksikon er nu kommet, og resultatet må siges at være tilfredsstillende. Gennem et meget betydeligt antal leksikalske opslagsord gives der kortfattet og præcis information om fænomener og begreber inden for snart sagt alle sider af norske samfunds- og kulturforhold i tidsrummet 1500–1850, idet dog fænomener med tilknytning til statsdannelsen i 1814 ikke er medtaget. Grænsen bagud – 1500 – er naturlig på baggrund af eksistensen af Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder. I modsætning til dette er artiklerne i det nye leksikon alene skrevet på grundlag af den foreliggende litteratur, med de begrænsninger dette nødvendigvis må medføre.

Et uomtvisteligt krav til et leksikon af denne art er oplysningernes korrekthed. Nu er det selvfølgelig kun muligt for en anmelder at kontrollere et begrænset antal opslag, men alt i alt synes leksikonet at opfylde rimelige krav, selv om enkelte unøjagtigheder er konstateret. Det er forkert, når det s. 328 hævdes, at stiftslensmanden er lensherren (efter dansk terminologi lensmanden) i et hovedlen. Lensmanden på Båhus, der var et hovedlen, var i al fald ikke stiftslensmand. S. 63 optræder en hidtil ukendt møntforordning af 14.2.1624, hvor daleren sættes til 100 sk. dansk. Her er en konkret instruks til møntmesteren i København fejlagtigt taget for en officiel forordning. Ligeledes er det for kategorisk, når det s. 269 hævdes, at rigshofmesteren ledede rentekammeret. Rigshofmesteren – når der var en – havde et vist overopsyn med finansforvaltningen herunder rentekammeret, men hans funktioner var ikke knyttet til dette som institution.

I anlæg kan leksikonet minde om Håndbog for danske Lokalhistorikere, men qua det langt større antal opslagsord får det tillige karakter af historisk realordbog. Herved er det blevet et nyttigt hjælpemiddel ikke alene for lokalhistorikere, men for enhver der beskæftiger sig med det pågældende tidsrums norske historie. Endelig kan det tilføjes, at selv om et væsentligt antal opslagsord er sæmorske, er der i kraft af den fælles administration i størstedelen af tidsrummet mangfoldige begreber og fænomener, der er fælles for Danmark og Norge, hvorved leksikonet bliver til nytte også for dansk historie.

Steffen Heiberg

Jørgen Nybo Rasmussen: Bruder Jakob der Däne OFM. Als Verteidiger der religiösen Gleichberechtigung der Indianer in Mexico im XVI. Jahrhundert. Institut für europäische Geschichte Mainz, Nr. 58, Wiesbaden, 1974. 117 s. DM 13,80.

Få steder kan forudsætningerne for nutidige politiske, sociale og kulturelle forhold spores så langt tilbage i tiden som i Latinamerika. Den spanske og portugisiske erobring og kolonisation i det 16. årh. har præget udviklingen i Latinamerika lige siden. En lang række af de modsætninger og sammenhænge, der blev etableret i det 16. årh. i denne verdensdel, eksisterer den dag i dag, og således har egentlige fejlpositioner foretaget den gang haft virkninger helt op til vor tid. Dette forhold gælder så afgjort f. eks. den katolske kirke og dermed den kristne religions stilling og position i det moderne Latinamerika, specielt måske i Mexico.

Den katolske kirke og dermed de spanske gejstlige, som fulgte i de spanske conquistadores kølvand under det spanske felttog i 1520erne i Mexico stod vaklende over for, hvor-

ledes man skulle forholde sig til indianerne og de af dem, der gik over til kristendommen. I starten betragtede man dem som værende »slaver af naturen«, idet man her fulgte aristotelisk tankegang. Fra den katolske kirke ændrede man imidlertid hurtigt opfattelse og gav den første generation af gejstlige, der virkede i Mexico meget frie hænder. Disse gik i gang med at uddanne begavede sønner fra den præ-columbianske indianske overklasse til den gejstlige virksomhed, således at disse efterhånden kunne ordineres som hjælpepræster, noget der i de første årtier var enorm mangel på i Mexico. De relativt få spanske gejstlige var ved at segne under anstrengelserne for at døbe de tusinder af indianere, der ønskede at gå over til den nye tro. Der opstod inden for de gejstliges egne rækker dog snart betænkeligheder ved at stille indianerne lige med spanierne i den katolske kirkes øverste tjenestegrader og stærke kræfter fik vendt udviklingen, således at ingen indianer nåede at blive ordineret som præst.

Den centrale person i dette indre gejstlige opgør i Mexico i den første vigtige fase, som de første årtier betød, var franciskaneren Jacobus de Dacia (Jacob den Danske), som skulle stamme fra Danmark. Om denne interessante skikkelse har arkivar i Rigsarkivet J. Nybo Rasmussen udgivet et lille skrift i den skriftserie, som Institut for europæisk historie i Mainz udgiver. I skriftet samler Nybo Rasmussen i syntetisk form resultatet af den forskning i Jakob den Danske og hans virke, som har beskæftiget ham i mere end 10 år, og som undervejs har givet sig udslag i flere specielle artikler om dette emne. Nybo Rasmussens oversigt skønnes at have interesse ikke alene for forskere, der beskæftiger sig med katolsk kirkehistorie og missionshistorie, men også for dem, der arbejder med Latinamerika samt spansk kolonihistorie.

Nybo Rasmussen gennemgår problematikken omkring den katolske missionsvirksomhed i Mexico og dens historiske baggrund og miljø. Han gennemgår endvidere forskningens nuværende standpunkter vedrørende 1500-tallets debat omkring indianernes gejstlige ligeberettigelse. I denne debat var Jakob den Danske hovedtaleren for at ordinere indianske præster og i det hele taget gøre indianerne ligeberettigede inden for den katolske kirke. Vi kender idag kun hans synspunkter og argumentation fra senere referater eller sammenfatninger. Hans egne værker er gået tabt eller i hvert fald forsvundet inden for de sidste 150 år. Jakob den Danske var kommet til Mexico i 1542 på et tidspunkt, hvor den anti-indianske holdning inden for de gejstliges rækker var begyndt at gøre sig stærkt gældende fortrinsvis under anførsel af dominikanerne, som allerede 1538 havde forbudt optagelse af indfødte i ordenen. Symptomatisk for de første intentioner og den senere ændrede holdning til de indfødte i gejstlig sammenhæng var udviklingen omkring den af franciskanerne grundlagte højere skole eller kollegium *Santa Cruz de Tlatelolco* (i bogen fejlagtigt benævnt Santiago de Tlatelolco). Den var grundlagt 1536 med henblik på uddannelsen af en indfødt gejstlighed. Vanskelighederne var imidlertid stigende på grundlag af den stærke tvivl om den bærende idé. Efter at det ved det amerikanske koncilium i Mexico City 1555, hvor det bl. a. bestemtes at hverken mestitser, indianere eller mulatter kunne ordineres – det endelige dødstød for ligeberettigelsesideerne inden for den mexicanske kirke – måtte kollegiet indskrænke sin virksomhed i 1556 (fejlagtig i bogen s. 24 angivet til 1546) og videreførtes indtil 1570'erne som tolkeskole. I 1553 fremkom Jakob den Danske med sin argumentation, som blev imødegået af en ordensbroder Juan de Gaona. Resultatet af denne disput blev, at Jakob måtte tilbagekalde sine påstande og derefter udelukkende hellige sig missionsvirksomheden i provinsen Michoacán, hvor han i 1566/67 døde i Tarecuato. Jakob den Danske er en typisk repræsentant for den kristne humanisme, som prægede de gejstliges virke i det spanske kolonirige.

Nybo Rasmussens bog er primært ment som en oversigt og indføring i emnet. Den prætenderer ikke at fremlægge nye synspunkter eller teser. Imidlertid ligger han i sit hoved-

synspunkt på linie med franskmændene Robert Ricard, der i hovedværket »La conquête spirituelle du Mexique« i 1933 fremsatte den påstand, at havde Jakob den Danske ideer vundet gehør og havde man optaget indfødte i det katolske præsteskab i den spanske kolonikirke var udviklingen gået i en helt anden retning. Den racistiske holdning bevirkede efter Ricards mening en stigende fjendtlig holdning til den katolske kirke, hvad der igen bevirkede, at de gejstlige blev betragtede som en fremmedartet overklasse i stedet for at udgøre grundstammen i en national kirke. Der kan tilsyneladende fremfindes mange eksempler på denne påstands rigtighed fra den mexicanske historie helt op til idag.

Et punkt, der har været omdiskuteret, er Jakob den Danske oprindelse. Nogle af de tidligste mexicanske kilder synes at være enige om, at han var dansk kongesøn. Nybo Rasmussen kommer i den foreliggende bog ikke nærmere ind på de forskellige kildeproblemer i denne forbindelse, men nævner i en fodnote, at hans egen opfattelse igennem årene er skiftet, og at hans mening idag er, at Jakob den Danske er yngste søn af kong Hans og Christine af Sachsen. Da Nybo Rasmussen ikke går ind i en nærmere redegørelse for denne påstand, skal den ikke gøres til genstand for behandling i nærværende anmeldelse.

Nybo Rasmussens lille bog om Broder Jakob den Danske kan anbefales ikke alene fordi den på en sober måde fremlægger et kompliceret og fremmedartet kildemateriale, men også fordi emnet i sin problematik fører til mange forskellige historiske sammenhænge af stor vigtighed og med vidtgående konsekvenser; der tænkes f. eks. på missionshistorie, sammenstødet mellem to fremmedartede kulturer, spansk kolonihistorie og den katolske kirkes stilling i Latinamerika.

Hans Christian Bjerg

Harold J. Grimm: The Reformation Era 1500-1650. Collier-Macmillan, London, 1954. Revised edition 1965. Second revised edition 1973. 594 s. £ 7.80.

Forfatteren meddeler i forordet, at det er hans hensigt »to tell the story of the rise of Protestantism and the Catholic reforms in their complete setting«. Det er godt, at der findes folk, som er tilstrækkelig robuste til at påtage sig en så gigantisk opgave som det er at skrive sådan en syntese. Naturligvis er det nyttigt at få en samlet opgørelse over, hvor vidt forskningen er nået på emnets mange forskellige felter, og bogen har da også fået stor udbredelse i flere udgaver og adskillige oplag. Nu er synteser jo imidlertid ikke alene statusopgørelser over forskningsresultater. Syntesens emne er helheder og sammenhænge, og den måde, dens forfatter arbejder på – det udvalg han gør inden for enkeltstudiernes væld af meninger og konklusioner og den vægt, han tillægger de enkelte sider af sagerne – vil i høj grad være afhængig af hans opfattelse af historien som proces. Hvad er det, der får historien til at ske? I hvilken retning man mener, besvarelsen af dette spørgsmål skal søges, vil være bestemmende for, hvad man finder væsentligt og mindre væsentligt, og må derfor, bevidst eller ubevidst, være udgangspunktet for ethvert forsøg på at beskrive en totalitet – som f. eks. reformationstidens Europa.

Disse bemærkninger er for en del foranlediget af, at det fremgår af Grimms bog, at han har været sig de nævnte problemer bevidst og har taget stilling til dem. Fremfor at fordybe sig i de fejl i detaljer og misforståelser af vekslende rækkevidde, som vil være uundgåelige i en bog af denne art – og det skal fastslås, at det på ingen måde er sådanne fejl, der præger Grimms bog – må det forekomme mere interessant i denne sammenhæng at prøve at klarlægge, ud fra hvilken grundopfattelse forfatteren håndterer sit stof. Hvad er efter Grimms mening det væsentlige ved reformationstidens Europa? Hvor lægges